

Asia: VN/34927/2022

Lausuntopyyntö VNa maatalouden ja matkailun alaan kuuluvista kausiluonteista toimintaa sisältävistä toimialoista annetun VNan muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Lausuntopyyntö VNa maatalouden ja matkailun alaan kuuluvista kausiluonteista toimintaa sisältävistä toimialoista annetun VNan muuttamisesta VN/34927/2022

Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti HEUNI pitää tärkeänä hallituksen tavoitetta parantaa luonnontuotteita keräävien ulkomaalaisten oikeudellista asemaa ja vähentää heihin kohdistuvan hyväksikäytön riskiä. HEUNIssa on jo yli 12 vuoden ajan tutkittu ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttöä sekä työperäistä ihmiskauppaa ja olemme julkaisseet useita asiaa käsitteleviä tutkimuksia. Jo varhaisissa tutkimuksissamme (ks. Jokinen, Ollus & Viuhko 2011, <https://heuni.fi/-/report-series-67>) olemme nostaneet luonnontuotekeruualan työperäisen hyväksikäytön riskialaksi. Kerääjät tekevät erittäin pitkää päivää huonoissa olosuhteissa ns. yrittäjäriskillä, jolloin työsuojelu ei valvo työsuhteen ehtoja, koska kyse ei ole työsuhteesta tehtävästä työstä.

Uudemman tutkimuksemme mukaan (ks. Jokinen & Ollus 2019, <https://heuni.fi/-/report-series-92b>) työperäisen hyväksikäytön liiketoimintamalli keskittyy kahteen pääasialliseen voitontekemiskeinoon: kustannuksien vähentämiseen sekä tulojen kerryttämiseen laskuttamalla työntekijältä erilaisia ylimääräisiä kustannuksia. Kustannusten vähentämisstrategia nojautuu työvoimakustannusten karsimiseen eri keinoin (esim. alipalkkaus, ylipitkät työpäivät, veropetokset), kun taas tulojen kerryttämisstrategia perustuu ennakkomaksujen perimiseen esim. palkkauksen tai koulutuksen yhteydessä sekä erinäisten kulujen ylihinnotteluun (esim. välitysmaksut, kuljetus, majoitus, ruoka, vaatteet, työvarusteet ja työkalut). Marjanpoimintaan liittyvä ensimmäinen oikeudessa langettavaan tuomioon johtanut ihmiskauppatapaus perustui nimenomaan tällaiseen liiketoimintamalliin, jossa yritys ensinnäkin karsi työkustannukset minimiin, koska kerääjät eivät olleet työsuhteessa mutta tekivät pitkää päivää kerätäkseen marjoja yritykselle, joka määräsi marjoista maksettavan hinnan. Toiseksi yritys keräsi poimijoilta ylisuuria kuluja mm. ruoasta, asumisesta, ajoneuvoista ja

työvälineistä. Tällaiset kulut johtavat velkaantumiseen ja näin ollen entistä suurempaan riippuvaisuussuhteeseen hyväksikäyttäjistä, eli tässä tapauksessa kerääjät kutsuneesta marjayrittäjästä. Vuonna 2022 esiin tullut marja-alaan liittyvä ihmiskauppaepäily osoittaa sen, etteivät 14.6.2021 voimaan tullut laki luonnontuotteita keräävien ulkomaalaisten oikeudellisesta asemasta eli niin sanottu marjalaki (487/2021) ole ratkaissut näiden siirtolaisten hyväksikäyttöön liittyviä haasteita ja riskejä.

Tämän vuoksi kannatamme ehdotusta saattaa luonnonmarjojen kerääjät kausityölain piiriin, jolloin järjestely on tarkemmin laissa säännelty ja kerääjien oikeusasema selkiytyy. Kun toiminnasta tulee työsuhteessa tehtävää, kerääjiin voidaan soveltaa niitä lukuisia lakeja, jotka on säädetty työntekijän turvaksi, kuten työsopimuslakia, työaikalakia ja työturvallisuuslakia. Perustelumuistin on mukaan työsopimussuhteessa tapahtuvaan luonnontuotteiden keräämisen tulisi jatkossa sovellettavaksi Maaseutuelinkeinojen yleissitova työehtosopimus. Pidämme tärkeänä, että muutoksen vaikutuksia seurataan tarkasti, mikäli luonnontuotteiden kerääjät siirtyvät kausityölain piiriin.

Sinänsä on kuitenkin syytä huomauttaa, että ulkomaalaisten tekemän luonnonmarjojen keräämisen muuttaminen työsuhteessa tehtäväksi ei itsessään poista työperäisen hyväksikäytön riskiä. Ruotsissa luonnon marjojen kerääjät ovat toimineet jo pitkään työsuhteessa, mutta tästä huolimatta hyväksikäyttötapauksia on tullut ilmi. Thaimaalaiset poimijat ovat yleensä työsuhteessa vuokratyöyrityksiin, jotka ovat lähettäneet heidät Ruotsiin. Vuokratyöyritykset lainaavat usein poimijoille rahaa suurella korolla, joka voi asettaa poimijat velkasuhteeseen, etenkin jos marjasato on huono. Lisäksi vuokratyöyritykset voivat laskuttaa ylisuuria kuluja huonoista asumisolosuhteista, kuljetuksista, ruuasta jne. Ruotsissa on myös tullut esiin tapauksia, joissa marjanpoimijoilla on ollut ns. kahdet työsopimukset, ja tosiasiaa heille on maksettu alle sovitun minimitason. Jatkossa tulisi seurata tilannetta tarkkaan, ettei Suomeen muodostuisi vastaavia käytäntöjä ja kohdentaa valvontaa tämän varmistamiseksi.

Kiinnitämme myös huomiota siihen, ettei perustelumuistiossa esitetä marjalakia kumottavaksi tai muutettavaksi eli se jää edelleen voimaan. Esityksen mukaan jatkossa sitä sovelletaan Suomessa muulla kuin kausityöhön oikeuttavalla oleskeluluvalla oleskeleviin ulkomaalaisiin, jotka haluavat lisäänsioita keräämällä ja myymällä luonnonmarjoja yrityksille muussa oikeussuhteessa kuin työsuhteessa. Ruotsissa nämä niin sanotut turistipoimijat toimivat edelleen yrittäjän riskillä ja ovat eri asemassa kuin työsuhteiset poimijat. Esimerkiksi bulgarialaisia on joutunut näissä tilanteissa hyväksikäytetyksi tai huijatuksi. Vastaavia hyväksikäytön riskejä on myös Suomessa, jos yritykset siirtyvät rekrytoimaan vastaavasti turistipoimijoita.

Kommentoimme lopuksi yritysten huolta toimintaedellytystensä vaarantumisesta kustannusten (palkkakustannukset sivukuluineen yms.) ja hallinnollisen taakan lisääntyessä. Poimijoiden kohtaamat riskit ovat olleet yleisesti tiedettyjä, mutta tuoreimpien ihmiskauppaepäilyjen perusteella voidaan kyseenalaistaa, kuinka kestävällä pohjalla liiketoimintamalli on ylipäättään joissain yrityksissä ollut. Luonnontuotealan toimijoiden tulee pystyä tekemään liiketoimintaa vaarantamatta poimijoiden ihmisoikeuksien ja työelämän perusperiaatteiden toteutumista.

Kaikkien yritysten tulisi YK:n ohjaavien periaatteiden mukaisesti kunnioittaa ihmisoikeuksia, ja näin ei välttämättä ole aina tapahtunut marjanpoimijoiden kohdalla. Poimijoiden työsuhteisuus ei paikkaa kaikkia ongelmia, vaan yritysten tulee itse olla aktiivisia ja toteuttaa eri toimenpiteitä, joilla ne poistavat, lieventävät ja korjaavat poimijoiden kohtaamia negatiivisia ihmisoikeusvaikutuksia.

Luonnontuotteita keräämään tulevat siirtolaiset joutuvat kantamaan itse liian suuren taloudellisen riskin tullessaan poimimaan marjoja Suomeen. Useat kerääjät joutuvat esimerkiksi ottamaan korkeakorkoista lainaa päästäkseen Suomeen ja maksamaan epämääräisiä kuluja välittäjille tai muille tahoille. Velkaantuminen asettaa siirtolaiset riippuvaiseen asemaan työstä ja alttiiksi hyväksikäytölle, kuten ylempänä on kuvattu. Luonnontuotteiden kerääjien riskinkantoa tulisi lieventää niin, että työnantajat eli marjayritykset itse vastaisivat kaikista kuluista, jotta saavat kerääjät Suomeen. Kansainvälisten vastuullisuusperiaatteiden mukaisesti kenenkään työntekijän ei tulisi joutua itse maksamaan työpaikan saamisesta, vaan työnantajan tulee vasta kaikista rekrytointikuluista.

Helsinki, 1.2.2023

Anniina Jokinen

Erikoissuunnittelija

Saara Haapasaari

Vastuullisuusasiantuntija

YK:n yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti (HEUNI)

Jokinen Anniina
HEUNI